

Naslov originala:
GALVEIAS
José Luís Peixoto

Copyright © 2014 José Luís Peixoto
Copyright © 2019 ovog izdanja KONTRAST izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednica:
Jelena Nidžović

Prevod:
Dejan Tiago Stanković

Lektura i korektura:
Duška Rajković
Danilo Lučić

Dizajn korica:
Jelena Lugonja

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
1000

This project has been funded with support from
the European Commission.
Ovaj projekat je realizovan uz podršku Evropske komisije.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

ŽOZE LUIŠ PEIŠOTO

PSI IZ GALVEIASA

Preveo: Dejan Tiago Stanković

KONTRAST
Beograd, 2019.

*Ej, mali, čiji si ti?
Od Peišota iz pilane
i Alzire Pulguinjas.*

„udari oganj i sumpor sa neba i pogubi sve.“
(Luka, 17:29)

januar 1984.

Od svih mogućih mesta, dogodilo se baš tamo. Noć je odmi-
cala bez mesečine, samo su smrznute zvezde probadale ne-
providno nebo, bušile ga iznutra. Selo je polagano tonulo u san,
mislili su vetrile. Tama u Galveiasu je bila veoma hladna. Duž
praznih ulica, svetiljke su bacale snopove žute svetlosti, mutne
i nedopečene. Prolazili su minuti i skoro pa bi nastala tišina,
ali psi nisu dopuštali. Lajali su naizmenice, s kraja na kraj sela,
mladi psi, sami u dvorištima, galamili glasnim lavežom, zavijali
na kraju svakog stiha; ili šugave džukele, nasmrtno šugave, naslo-
njene s one strane ograde, ogorčene i slabe pridizale bi glavu samo
da bi oplakale noć. Da je neko obratio pažnju na taj razgovor, na
primer dok je tonuo u san među flanelskim čaršavima, mogao
bi da razazna lavež krupnih pasa od onih sitnih, piskavo kevta-
nje prgavih kerica od dubokog, grlenog laveža ogromnih pasa,
teških kao bikovi. Eno tamo neko kuće laje bez žurbe, daljina
mu menja boju glasa, nevidljivom erozijom; evo jednog psa tu
blizu, preblizu, besna zverka, grudi skoro pa se uznemire od
njenog laveža; posle toga, drugi pas, na onom kraju sela, pa još
jedan, i još jedan, ne zna im se broj, kao da crtaju mapu Galve-
iasa i istovremeno paze da se nastavi život, dajući osećaj bezbed-
nosti potreban čoveku kako bi utonuo u san.

S visine, s vrha Kapele Svetoga Saturnina, selo je izgleda-
lo kao žar na ognjištu koje se gasi prekriveno pepelom, još ti-
njajući. I kao sa žara ognjišta, tu i tamo, iz ponekog dimnjaka
se dizao pravilan dim: ljudi koji su još bili budni podsticali su
ostatke žeravice svojim razgovorom ili sekiracijama. Ali kuće
su u januarskim noćima stajale čvrsto na zemlji, stapale su se s
tлом. Okružen crnim poljima, svetom, Galveias se čvrsto držao
na zemlji.

U svemiru, u samoći od desetina hiljada kilometara, gde
kao da večito vlada noć, bezimena stvar putovala je nezamis-

livom brzinom. Kretala se pravolinijski. Planete, zvezde i komete kao da su osmatrale nedvosmislenu odlučnost kojom se kretala. Nemo veće nebeskih tela sudilo je pogledom i tišinom. Ili je samo utisak bio takav, jer je ta bezimena stvar prelazila svemirske distance tolikom brzinom, s takvom lakoćom i ravnodušnošću, da je sve drugo u poređenju sa tim izgledalo statično i ukočeno, kao da pripada nekoj jasnijoj i mirnijoj slici. Ovako je sâm Svemir koji ju je lansirao, koji joj je dao snagu i smer, napeto pratio njeno kretanje. Postojala je tačka s koje je krenula, ali se sa svakim sekundom sećanje na to mesto postepeno brisalo. Taj sled događaja uspostavljao je prirodno vreme, lišeno objašnjenja. Prošlo da, buduće da; u međuvremenu je ono sadašnje vreme koje je nametalo stvarnost bilo sačinjeno od kristalno jasnih ambicija. Ni pokor koji je bezimena stvar proizvodila krčeći put pred sobom nije se mogao suprotstaviti spokoju njenog prolaska, bila je tako udaljena od svega i istovremeno uklopljena u svoju savršeno jednostavnu kosmičku putanju.

Obavešteni tajnim znakom, psi su začutili na trenutak koji se činio beskonačnim. Dim iz dimnjaka se smrzao, ili je i dalje izlazio crtajući punu liniju, bez trzaja. Činilo se da se čak i vetar, koji je fijukao kako bi izgadio stvari, nekako suzdržava. Tišina je bila tako potpuna da je zaustavila sve kretanje na svetu. Kao da je vreme štucalo, Galveias i Svemir delili su istu nepokretnost.

Čak i oni koji su bili sami u svojim kućama, kunjajući ili obavljajući poslednje kućne poslove za taj dan – sklanjanje lakiranog bokala u ormar, gašenje televizora pritiskom prsta, izuivanje čizama. Svi su ostali u svojim položajima, nepomični, usred radnje koju su upravo obavljali. Čak je i Mesec, gde god se nalazio, po noći bio nevidljiv. Čak i crkvena porta, tamo visoko, s pogledom na Utrinu, mirnu poput druma kroz Aviž. I okolna polja i pošumljena tama prostirali su se sve do sela Santa Margarida, bili su jednako nepomični. Čak i trg. Pa i Park Svetog Petra i ulica prema Ponte de Soru, prava sve do ploče s natpisom. Pa i ulica prema Svetom Jovanu. Monte da Tore takođe, i brana Fonte da Moura, pa sve do doline Moša i polja Zečja glava.

Galveias i ostale planete postojali su istovremeno, zadržavajući pritom svoje iskonske različitosti, nisu se mešali: Galveias je bio Galveias, ostatak Svemira bio je ostatak Svemira.

Vreme je nastavilo da teče. Vrlo iznenadno se prenilo. Bezimeni stvar nastavila je da se kreće svojom preteranom brzinom, poput krika. Ušavši u Zemljinu atmosferu, nije više ciljala čitavu planetu, već samo jednu tačku na njoj.

*

Tokom čitavog minuta vremena, kroz Galveias je protutnjao niz uzastopnih eksplozija, bez ikakvih pauza, bez prestanka. A moguće je, možda, da je to bila samo jedna neprekidna celominutna eksplozija. U svakom slučaju, eksplozije ili eksplozija, sevnuo je kao koplje probodeno kroz grudi, kao jeza koja traje minut, sekund po sekund po sekund. Kao da se Zemlja raspukla napola, kao da se čitava planeta rasporila. A možda se to nebo, izgrađeno od iste stene, bespovratno rascepilo u dva ogromna dela. Možda je isto to nebo, toliko puta uzimano zdravo za gotovo, oduvek čekalo baš tu priliku. Možda je baš ta eksplozija koja je došla izdaleka donela odgovor na sva netačno odgovorena pitanja.

Izlog krčme Šika Fransiška rasprsnuo se u bezbroj komadića srče, sitnijih od nokta. Bilo je to debelo staklo, staro mnogo godina. Jedan od ljudi koji se tamo bio zatekao, zvani Beretka, rekao je da je video kako se usred izloga stvorila kugla veličine fudbalske lopte i da se tek posle toga staklo rasprštalo u svim mogućim smerovima. Mogla bi se izračunati jačina udara, ali nema načina da znamo da se tačno tako dogodilo. Izlog je providan i mnogi su sumnjali da je neko u to doba noći mogao jasno da razazna oblike. Osim toga, Beretka je bio sklon i belom i crnom, kao i piću svih ostalih boja, a priča o izlogu i obliku fudbalske lopte bila je dosta zanimljiva. Beretka bi se uvredio kada bi neko posumnjao u nju, pa bi kao dokaz pokazivao svežu, duboku ranu koju bi tada otvarao vrhovima prstiju. Tu ranu napravio mu je komad stakla

koji mu se zabio u podlakticu. Uspeo je da se zaštititi na vreme jer je gledao pravo u izlog kada se rasprsnuo. Prema njegovoj priči, srča mu je poletela pravo u oči.

Činilo se da je Žoao Paulo baš voleo da pokazuje na gvozdena vrata radionice. Tu, među motorima i delovima, blistale su mu oči. Kada bi ga neko pitao, obrisao bi ruke o otrcanu krpu i pričao o tome kako je, kada je sve počelo, baš radio na mopedu Zlokobnoga. Složio se da je izgledalo kao da će smak sveta, ali je tvrdio da se uopšte nije bio uplašio. Mislio je da ga traže neki tipovi iz Ervideire. Bilo im je zasmetalo njegovo plesno umeće na igranci u Longomelu ili Tramagi, ne seća se više najbolje. Pomislio je da mangupi iz te ekipe šutiraju vrata radionice. Napokon su došli da ispune pretnje. Stavio je kacigu na glavu, zgrabio jedan od većih francuskih ključeva i krenuo prema vratima. Kada ih je otvorio, prvo je vratima dobio po nosu, zatim se, od jakog udarca, oteturao unatrag, pa je poleđuške tresnuo o beton. Najglasnije se smejaio u tom trenutku. Smejaio se grohotom, pa su se smejali i oni koji su ga slušali. Oni su se smejali iz pristojnosti, razrogačenih očiju. Samo je njegov smeh bio od srca.

Lako je bilo raspravljati o tome danima posle događaja. Za vreme samog trenutka, tokom čitavog tog minuta, ljudi su promenili sve boje na licu. Kad dođe apokalipsa, nikome nije do sprdnje.

Shvatajući ozbiljnost situacije, Neustrašivi je slušao kako ljudi s trga prepričavaju događaj, slegao je ramenima i čudio se ćutke. Slušajući iste priče koje su joj komšinice prepričavale, žena je tiho, razrogačenih očiju, slušala Neustrašivog i ćačkala uvo malim prstom. U trenutku događaja bili su goli u krevetu i razmišljali su o sasvim drugim stvarima. Bili su ritmično usklađeniji nego zidovi oko njih, a da to nisu ni znali. Od samog početka, kad su krenuli kolebljivim ritmom, ili kasnije, kad su nastavili mehanički, kao brzi voz, ili pak pred kraj u brzim trzajima, dva ćanka koji konkavno udaraju jedan o drugi, tras tras, kretali su se prema određenom trenutku u vremenu. Savršeno usklaćeni, Neustrašivi i njegova žena doživeli su talas užitka

i slave koji ih je nosio čitav minut i koji se vremenski savršeno preklapao, tačno u sekund, s trajanjem eksplozije koja se oseti-
la u Galveiasu. Upravo zbog toga su, za razliku od svih ostalih,
kada je Neustrašivi sišao sa svoje žene, bili baldisali od dubokog
zadovoljstva.

Mnogi su pomislili da je smak sveta, i prvi među njima bio
je otac Danijel, koji se probudio pijan, s vrtoglavicom, lica prile-
pljenog za kuhinjski sto, obraza istačkanih od mrvica bajatog
hleba.

Poput trube načinjene od smrti, eksplozija je potpuno pokri-
la sve krike. Većina stanovnika Galveiasa nikada nije čula tako
glasnu buku, nisu ni znali da je moguća. Neki su instinktivno
proveli taj minut vrišteći. Bez razmišljanja, osećali su da situaciju
drže pod kontrolom ako čuju sopstveni glas. Istovremeno je to
bio znak da su još uvek živi. Ali, dok su naprezali glasne žice,
samo su u sopstvenim glavama uspevali da čuju sami sebe. Ot-
varali su usta, vrištali su, i, mada su osećali vibraciju sopstvenog
glasa, krv kako pulsira u slepoočnicama i oči kako im se obrću u
glavi, nisu čuli ništa.

Kada je buka prestala, ostala je mukla tišina, zujanje u ušima.
U tom trenutku možda su mogli da vrište, ali nije bio trenutak
za vrištanje, nego za disanje. Tako su svi izašli na ulicu, i staro i
mlado, žene, neobrijani muškarci.

Težak smrad sumpora ispunjavao je vazduh. Kao da je sama
noć imala nekakvu gustinu, kao da joj baš taj neprijatni vonj
daje boju. Od tog otrova stanovnici Galveiasa nisu mogli da dišu
punim plućima, ali dok su bili napolju, u kućnim haljinama ili
pidžamama, svakako lagano odeveni, cenili su svežinu, prijala im
je na koži. Preživeli su.

Usred noći, u celom selu su sva vrata bila otvorena, svetla
upaljena i ulice pune, žene su šetale u spavaćicama, a muškarci
u dugim gaćama, srećni što vide jedni druge. Bili su uznemire-
ni i uplašeni, ali čim su podelili tu zajedničku muku usledilo je
olakšanje. Neki su se tada već i smejali.

Niko nije imao odgovor ni objašnjenje. Od Zgarišta do Bade-
ma, na Gornjem pijacu, na Utrini i kod stare česme, ulice su bile
pune ljudi koji su iz sebe isterivali sopstveni strah. Brbljali su bez
prestanka o uznemiravajućem udaru i smradu sumpora. Gubi-
li su se u svojim pričama, ali nisu gubili priliku da govore. Do-
bro je odmakla ponoć, bio je januar, a ulice su bile pune ljudi u
razgovoru. Svako je imao šta da kaže. Kada je izgledalo kao da su
zamišljeni, zapravo nisu ni slušali nego su čekali svoj red, čekali
su kratku pauzu kako bi se ubacili sa nekom svojom pričom. Pa i
deca, na koju odrasli nisu obraćali pažnju, tražila su se međusob-
no razrogačenih očiju.

Kriomice, među senkama, psi su se njuškali, tužni, klonuli,
obešenih ušiju, kao da pokušavaju da spasu jedan drugoga od
beskrajne tuge.

Na pročelju kuće doktora Mate Figueire, u Ulici Stare česme,
fenjer je klonuo, skršene šije, oklembešene glave, bez milosti. Bio
je to skupoceni fenjer, visio je s tog zida još od vremena kada je
cela ulica bila osvetljena do svanuća. I da, doktor Mata Figueira bio
je na ulici, dva koraka ispred svoje kapije, sa suprugom i sinom,
malim Pedrom, snajom i unukom. Kao da poziraju za porodični
portret. Iako su se iznenada probudili, kao i svi drugi, bili su lepo
očešljani, opeglane odeće. Ta svečana atmosfera bila je zarazna.
Čak su i Akursio i njegova žena, koji su živeli prekoputa, i koji su
bili obučeni onako kako se nose kada rade u kafani, flekavi od
vina, čak su i oni imali nekakav svečani ton, doduše manje uver-
ljiv. Komandir policije, dolazeći iz pravca polja, prišao je pravo
doktoru Mati Figueiri.

Govorio je kao da čita zapisnik i nije imao jasno objašnje-
nje. Oborenog pogleda, ponavljao je da mu je žao i izvinjavao
se doktoru, kao da na sebe preuzima odgovornost za ono što se
dogodilo. Doktor mu nije odmah oprostio. Nije mogao tako lako
da zaboravi na incident tolikih razmera. Porodica mu je bila po-
prilično uznemirena, što se moglo i videti. Osim toga, imali su i
situaciju s fenjerom.

Celo se selo gušilo u smradu sumpora.

Samo je senjora Adelina Tamanko, sedeći na kućnom tremu, mrljala kako je to delo moćnih veštičjih čini. Nije to htela da kaže naglas jer je znala da ljudski glas priziva veštice i bilo je očigledno da su u pitanju ružne, stravične stvari koje niko ne bi hteo blizu sebe, sačuvaj Bože. Žoakim Žaneiro govorio je kako je izbio rat, Amerikanci, jebo im pas mater. Svako je govorio šta bi mu palo na pamet, iako niko nije imao pojma ni o čemu. Senjora Inacija, koja se u to vreme bila zatekla u parohijskom domu, tvrdila je da je to delo Duha Svetoga. Iznoseći svoju teoriju, bacala je pogled na oca Danijela očekujući da je podrži, ali on se pravio da je ne čuje i prvi se požalio na hladnoću, a jeste bilo hladno. Ispred svoje radnje, sâm Bartolomeu našao se u prljavim gaćama, uveren da je udario grom. Tvrdio je da se radilo o oluji, ali električnoj, sa udarima munja koji su odzvanjali kao udarci u bubanj. Zemljotres? O tome se šušalo pred radnjom, ali tu su teoriju odmah odbacili, s obzirom na to da bi se u tom slučaju tlo sigurno zatreslo. Malo je bilo toga što su zasigurno znali, sve je trebalo uzimati sa zrnom soli. Senjora Silvina takođe je izašla pred kapiju, prigrlila je malu Aidu, pa joj je rekla da zna šta se tačno dogodilo. Kad je mala, posle nekoliko trenutaka iščekivanja, odlučila da je sasluša, Silvina joj reče da su to radovi za izgradnju podzemne železnice. Letos je njena ćerka nakon povratka kući za praznike ispričala da je u Engleskoj tačno ispod prozora imala radove i da su pravili nosnosnu buku, poput ove sad. Mala Aida je nastavila da je posmatra, ozbiljna, i samo je slegla ramenima. Da, jedna od mogućnosti je da izvode radove za podzemnu železnicu.

Starice, zabrađene tako da im se vide samo oči i vrh glave, prve su se vratile svojim kućama. Hladnoća je pobedila posle samo pola sata, gadna je to bila zima. Kada su teorije počele da se ponavljaju, ljudi su postajali svesniji promrzlih ušiju i stopala, naleta hladnoće koji su im se zavlačili pod odeću, nalazili put čak i ispod najsljojevitijih nabora. Deci se nije išlo kući. Bila su

spremna da celu noć ostanu na ulici. Žene iz noćnog kluba htele su da iskoriste priliku za zavođenje mušterija, obećavale su im besplatna pića i безусловne usluge. Miau je jurcao za njima isplaženog jezika, smejući se sâm sa sobom. Izabela, Brazilka u topu bez ramena i tangicama s mrljom brašna na desnom guzu, trudila se najviše od svih. Podsećala je na Brazilke iz telenove-la, ali joj se nije posrećilo. Puno je očiju pazilo hoće li se neko usuditi da prihvati poziv devojaka. Osim toga, ljudi nisu bili pri parama. A bilo je i malo verovatno da je neko bio raspoložen za te stvari. Miauova majka došla je da ga traži, pa ga je odvukla odatle. Poslednji koji je ušao u kuću bio je Katarino. Kada su svi susedi zatvorili vrata, on je otišao po motocikl u garažu. Baka je pokušala da ga odvrati:

Nuno Filipe, ajde, sine, na spavanje.

Ali nije se posebno trudila jer je znala da nema neke vajde. Katarino je sporo prešpartao svaku ulicu sela, ali nije sreo nikoga.

Kad su krenuli u školu, klinci su, namrgođeni, trljali krme-lje. Bili su pospani i nervozni zbog sivog jutra koje je odisalo nesrećom. Čim su ušli u učionicu, okupili su se oko plinske peći, učiteljica im je dozvolila, i krenuli su da iznose teorije. Učiteljica nije bila iz sela i deca su je zbunila svojim načinom razmišljanja, pa ih je tog jutra ranije pustila na veliki odmor. Smatrala je da im treba fizičke aktivnosti.

U zoru, na vrhu ulice prema Svetom Jovanu, muškarci i žene spretno su se popeli na traktore pa su krenuli prema polju bez puno reči, ozbiljnih lica, sedeći na balama sena, poskakivali su kad bi naleteli na rupu na putu. Da nije bilo onog gadnog smrada sumpora, gotovo da bi čovek posumnjao da se prethodna noć uopšte dogodila.

Starice, i udovice, i one koje nisu, izašle su pred kuće s metlama od pruća u rukama. Mlele su natrtogužene. Svako malo dizale bi glavu da osmotre okolinu. Morale su lično da provere ima li novosti. Ta je nesigurnost potrajala pola prepodneva.

Crkveni toranj otkucao je deset. Zvona su melodično i ritmički odzvanjala kada je Praziluk ušao u selo na motociklu. Bio je to lenj motocikl, muklo je zujao, kao neki bumbar s prigušivačem, otkazivao je na uzbrdicama, bio je skroz nepouzdan, kao da mu je motor pijan.

Praziluk je na glavi nosio kacigu, ali otkopčanu. Vozio je razrogačenih očiju, jedno veće od drugoga, kad ga ugledaš da tako bulji, odmah ti bude sumnjiv. Kada se zaustavio na trgu i ostavio motocikl u leri, svi muškarci ispred krčme Šika Fransiška gledali su u njega. Polako im je prišao, na trenutak se zaustavio i naposljetku im saopštio novost.

Zaudarao je na mešavinu sumpora i mlade jagnjetine.

Nisu mogli da veruju. Dvoje je odmah uzelo motocikle i otišlo za njim. Ostali su se rastrčali: jedan je sišao Zadružnom ulicom, drugi ulicom ka Staroj Česmi, treći je otišao prema Svetom Petru. Praziluk jedva da se pomerio. Izlog krčme Šika Fransiška zakrpljen je starom šperpločom. Taj prizor je pridavao još veću ozbiljnost izrazu Prazilukovog lica.

Sa trga se vest proširila kao šumski požar, kao bujica kišnim kanalima posle pljuska, kao vest o nečijoj smrti, kao boja iz prevrnute kante.

Kada se vraćao na polje boreći se sa svojim motociklom, Praziluk je prošao pored više grupa koje su išle pešice ili biciklima. Pretekli su ga noviji motocikli i, baš kada je praktično već bio stigao na mesto, pretekao ga je i automobil doktora Mate Figeire.

Pošto se oblak prašine slegao, Praziluk je morao da zaustavi motocikl da bi poverovao u ono što vidi. Desetine ljudi, možda čak i stotine, sjatili su se na livadi Kortizo, gazili je dugim koracima. Hodali su uz visoku meku travu prema krateru. Tamo se već bilo sakupilo puno sveta.

Osećajući se napušteno, Prazilukove koze su se iščuđavale toj gužvi, uplašeno su gledale u nebo, mučenice su možda mogle da pokušaju i iznenadno bekstvo, samo da su se bile odvažile da potrče malo brže, mada ionako nisu imale kuda.

Nasred livade nalazio se okrugao i nikada viđen krater: krug prečnika od dvanaestak metara i dubok oko metar. Kao da je neki gigantski malj napravio udubljenje u zemlji. U sredini, ležao je bezimeni predmet, nepomičan, gord, našepuren. Oni koji su se spustili i smogli hrabrosti da mu se približe jedva su podnosili vrelinu. I izdaleka, bezimena stvar je širila žarku vrućinu od koje su se rumenela lica i usne se sušile. Od smrada sumpora jedva se disalo. Mnogi su pokrivali usta maramicama ili dlanovima. Niko nikad ranije nije video ništa slično. Glavnija je stajao sa nekoliko svojih sinova, zabezeknut.

Možda je komadić Sunca, rekao je.

Bilo je jasno da nije to. Čim je rekao, znao je da nije istina. Bubnuo je to više kao izraz vanzemaljskog straha koji se osećao u vazduhu. Malo ih se usudilo da nagađa. Doktor Mata Figeira u odelu i kravati došao je sa Edmundom, koji je nosio baštovanski kombinezon i gumene čizme i mudro ćutao.

Bezimena stvar pala je na Kortiso. Starosedeooci su se sećali da je ta livada u prošlosti davala svakakav rod. Tada je bila prekrivena zelenim, bogatim pašnjakom, taman za uživanje. Lako se stizalo do tamo: kreneš od sela do kule na brdu pa pored fudbalskog igrališta, Kortiso ti bude s leve strane, posle Asomade, pre Kule. Sa druge strane puta nalazila su poljana.

Na toj su poljani utočište pronalazili vrapci. Ponekad bi leteli sve do ovamo ili čak i malo dalje, lepršajući perjem. Kao da žele da se oslobode samih sebe, izdržali bi nekako nekoliko sekundi, pa bi iznova sletali dole, strah je bio jači. Ti vrapci nisu još nikada videli ovako veliki skup ljudi.

Stanovnici Galveiasa dolazili su u grupama. Približavali su se krateru, posmatrali bezimenu stvar, osećali njenu toplotu i smrad, ali nisu uspevali da dokuče njenu tajnu.

Mnogi su prelazili preko poljane, hodali su s kraja na kraj. Drugi su većali u grupicama, pod krošnjama plutnjaka. Neki bi, u trenucima kada niko ne obraća pažnju, pokušavali da nateraju psa da priđe, vukli bi ga i gurali. Nije im išlo za rukom, pa su na